

Η συστημική διάσταση της κρίσης

Η «εικώφαντική» έκρηξη της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης κλονίζει τα θεμέλια της παγκόσμιας οικονομίας, όπως αυτή οικοδομήθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του '70, με βάση τις αρχές του νέου οικονομικού φιλελευθερισμού και το πρόγραμμά του για την υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης, της παγκόσμιας οικονομίας της γνώσης.

Το μοντέλο αυτό, συνδέοντας στενά την παγκοσμιοποίηση και την οικονομία της γνώσης και μετατοπίζοντας την τεχνολογική προόδo (γνώση) στη θέση της κύριας πηγής της οικονομικής μεγέθυνσης, οδήγησε σε ένα νέο καταμερισμό της παραγωγής και του εμπορίου. Στην εξειδίκευση των αναπτυγμένων οικονομιών σε προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας γνώσης και χαμηλού περιεχομένου σε φυσικούς πόρους, που επιβαρύνουν σε μικρό βαθμό το περιβάλλον, ενώ των αναπτυσσόμενων, σε προϊόντα χαμηλής προστιθέμενης αξίας γνώσης και υψηλού περιεχομένου σε φυσικούς πόρους, που προκαλούν σημαντική επιβάρυνση στο περιβάλλον. Ο καταμερισμός αυτός εδραιώνει νέες ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών από δύο απόψεις: (α) υπερτιμώντας την προστιθέμενη αξία γνώσης έναντι της πραγματικής οικονομικής αξίας των φυσικών πόρων και θεωρώντας το περιβάλλον κοινή περιουσία στην οποία τα κόστη μπορούν να εξωτερικευτούν επιτρέπεται, μέσω των εμπορικών ρών, την αξιοποίηση των φυσικών πόρων μιας χώρας από μίαν άλλη (β) μειώνοντας την αύξηση της εισροής εργασίας ως αποτέλεσμα της επιταχυνόμενης εισαγωγής τεχνολογίας αποταμιευτικής εργασίας και αυξάνοντας αντίθετα την εισροή κεφαλαίου στην παγκόσμια οικονομία αναβαθμίζει το κεφάλαιο σε εξέχουσα θέση έναντι της εργασίας.

Η αύξηση της εισροής κεφαλαίου στην παγκόσμια οικονομία οφείλεται στην αύξηση του κόστους του κεφαλαίου, λόγω της αλληλίας της κυρίαρχης μορφής του από φυσικό σε άυλο (κεφάλαιο γνώσης): η παραγωγή γνώσης και καινοτομίας απαιτεί ακόμη μεγαλύτερη επένδυση κεφαλαίου από αυτήν που απαιτείται για την παραγωγή φυσικού κεφαλαίου. Η αύξηση του κόστους του κεφαλαίου, οδηγώντας σε αύξηση του κόστους δραστηριοποίησης στον παγκόσμιο ανταγωνισμό, δημιούργησε την ανάγκη αυξημένων πιστώσεων, που κατέδειξε την αναγκαιότητα δημιουργίας μιας παγκόσμιας αγοράς χρήματος και κεφαλαίου (παγκοσμιοποίηση). Η αυξημένη προσφορά και ζήτηση κεφαλαίου που προέκυψε εξηγεί την κεντρική σημασία που απέκτησαν η παγκόσμια χρηματοπιστωτική δομή και οι διεθνείς αυτορρυθμιζόμενες χρηματοπιστωτικές αγορές στο νέο μοντέλο ανάπτυξης, που υπερκέρασε τον πρωταρχικό ρόλο που διαδραμάτιζαν οι διακρατικές και οι διεθνείς νομισματικές σχέσεις στο παρελθόν. Οι διακυμάνσεις και οι μεταβολές τους έχουν καταστεί έτσι αποφασιστικές για την αποτελεσματική λειτουργία τους. Κατά συνέπεια, το ενδεχόμενο κατάρρευσής τους δεν είναι δυνατό να αποδοθεί αποκλειστικά στις επιπτώσεις της αυτορρύθμισής τους και στις συνέπειες της μεγάλης ρευστότητας που δημιουργήθηκε, γιατί η σημερινή κρίση δεν μπορεί απλά να θεωρηθεί αποτέλεσμα μιας στρέβλωσης του συστήματος. Και η αυτορρύθμιση των αγορών, ως

καλύτερα ανταποκρινόμενη στην αυξανόμενη κινητικότητα του κεφαλαίου που επιτάσσει η επιταχυνόμενη τεχνολογική πρόοδος, και η αυξημένη ρευστότητα, που οδήγησε για τη διαχείρισή της στη δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων (όπως τα τοξικά ομόλογα) αλλά και στον υπερβολικό δανεισμό, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την παγκόσμια οικονομία της γνώσης. Επομένως, τα αίτια θα πρέπει να αναζητηθούν στη δομή του ίδιου του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο διερεύνησης των συστημικών διαστάσεων της σημερινής κρίσης καθίστανται σαφείς οι διαφορές της από άλλες κρίσεις του συστήματος και, κυρίως, αυτής του 1929.

Σήμερα αμφισβητείται το δόγμα ότι η ρύθμιση ισοδυναμεί με μη παραγωγική στέρση ελευθερίας και ότι η μεγιστοποίηση κερδών σε βραχυπρόθεσμη βάση εξασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης. Κυρίως, όμως, αμφισβητείται η δυνατότητα του οικονομικού συστήματος να χρηματοδοτήσει μακροπρόθεσμα την αδιάκοπη παραγωγή τεχνολογίας, στη βάση της υπόθεσης ότι ενώ η τεχνολογία στηρίζεται στην ανθρώπινη εφευρετικότητα, που είναι όντως ανεξάντλητη, εντούτοις ο ρυθμός της επιταχυνόμενης τεχνολογικής προόδου είναι δύσκολο να διατηρηθεί στη συνολική οικονομία, επειδή η συνολική χρηματοδότησή

της δεν μπορεί να αυξάνεται με ρυθμούς γρηγορότερους από τους ρυθμούς αύξησης της ίδιας της οικονομίας. Αμφισβητείται, επομένως, η κοσμοθεώρηση ότι η λύση στα κοινωνικά και φυσικά εμπόδια που τίθενται στην οικονομική μεγέθυνση είναι η επιταχυνόμενη ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Η μακροπρόθεσμη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης, που θα υιοθετηθεί μετά την κρίση, είναι επομένως υποχρεωμένη να κινηθεί μεταξύ δύο πόλων, αναφορικά με το ρόλο της τεχνολογίας: (α) την εμμονή στο ίδιο μοντέλο ανάπτυξης με επίκεντρο την τεχνολογική ανάπτυξη και (β) την υιοθέτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης, που θα εστιάζει στην εξισορρόπηση των πιέσεων που δημιουργεί στο κοινωνικό και φυσικό πεδίο η μονομερής ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Η εμμονή στο μοντέλο ανάπτυξης που σήμερα αμφισβητείται ως προς τη βιωσιμότητά του θα διευρύνει τις ανισότητες μεταξύ των συντελεστών της παραγωγής (κεφαλαίου έναντι εργασίας, γνώσης έναντι φυσικών πόρων), μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων χωρών και, εντέλει, θα εντείνει περαιτέρω τον ανταγωνισμό στην παγκόσμια οικονομία.

Η εναλλακτική στρατηγική είναι η υιοθέτηση ενός κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που οδηγεί σε έναν ποιοτικά διαφορετικό τύπο ανάπτυξης, στον οποίο η οικονομική μεγέθυνση συμβαδίζει με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους του συστήματος. Μια τέτοια στρατηγική φαίνεται σήμερα να είναι η μόνη που εγγυάται τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης στο παγκόσμιο σύστημα, γιατί εξαρτά την ταχύτητα της τεχνολογικής προόδου από τη βιωσιμότητα της κοινωνικής δομής και του φυσικού περιβάλλοντος.

* Ο ΧΑΡΗΣ ΤΟΠΑΛΙΔΗΣ είναι οικονομολόγος, σύμβουλος στρατηγικής διοίκησης

Του
ΧΑΡΗ
ΤΟΠΑΛΙΔΗ*

htopalides@gmail.com

